

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อข้อเสนอแนะ

การศึกษาชั้นดีบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดก ผู้วิจัยศึกษาในวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) แนวคิดเรื่องบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดกของพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญชั้นดีบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาดก และ (๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ชั้นดีบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาดกเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลการศึกษาพบว่า

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิดเรื่องบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดกของพระพุทธศาสนา พบว่า ตามความหมายของคำว่าบารมี ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ใช้ในความหมายคล้ายคลึงกัน หมายถึง ความเป็นเลิศ ที่ว่าเป็นเลิศนั้นได้ใช้แตกต่างกัน ในพระสูตรต่างๆ ๓ แบบ คือ (๑) ตามความหมายดั้งเดิมที่สุด บารมี หมายถึงความเป็นเลิศในอะไรก็ได้ และเป็นคุณสมบัติของผู้ใดก็ได้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นความเป็นเลิศในทางพระ-พุทธศาสนา (๒) ต่อมาคำว่า บารมี ได้ใช้มากขึ้นในพุทธศาสนา แต่มีความหมายเพียงความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรมขั้นตอนหนึ่ง (๓) ในที่สุดความหมายของ คำว่า บารมี ได้ขยายเจาะจงจำเพาะถึงความเป็นเลิศที่สุดในการ ปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา คือ การดับสิ้นแห่งอาสวกิเลส ดังสำนวนที่ใช้ คืออภิญญาโสดา ปารมิตปุตดา การบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ย่อมข้ามฝั่งแห่งสังสารด้วยปัญญา และด้วยความกรุณา ย่อมเข้าใจความทุกข์ของผู้อื่นด้วยปัญญา แต่ย่อมดับทุกข์ของผู้อื่นได้ด้วยความกรุณาด้วยปัญญา พระโพธิสัตว์เป็นผู้มุ่งหน้าสู่นิพาน ด้วยความกรุณาพระองค์เป็นผู้ที่บรรลุธรรมสูงสุดแล้วจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุตามไปด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้บรรลุธรรมสูงสุดผู้ได้บำเพ็ญบารมีเต็มบริบูรณ์แล้วนี้ คือ องค์พระพุทธเจ้าผู้ทรงประกาศพระศาสนาและ บารมีทั้งหลายเป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์ กำลังยังให้เต็มอยู่ในเวลาเริ่มต้น ความแตกต่างระหว่างบารมีอุปบารมี และ ปรมัตถบารมี นั้น แตกต่างกันที่ความสามารถในการปฏิบัติ และความยากง่ายในบารมีนั้นระดับการสร้างบารมี แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ โดยภูมิธรรมและการปฏิบัติ กล่าวคือ (๑) ตามภูมิธรรม “บารมี” เป็นการสร้างคุณความดีในชาติต่างๆเหมือนคนปกติทั่วไปมีดีบ้าง ชั่วบ้างคละเคล้ากันไป “อุปบารมี” เป็นการสร้างความดียิ่งขึ้นไปความดีก็เริ่มจะสมบูรณ์ขึ้น “ปรมัตถบารมี” เป็นขั้นที่บารมีเต็มเปี่ยมจนสามารถบรรลุธรรมได้ (๒) ตามการปฏิบัติ “บารมี” เป็น การปฏิบัติปกติทั่วไป “อุปบารมี” เป็นการ

ปฏิบัติโดยการปลีกตัวออกจากเครื่องผูกพันต่างๆ เช่น ปลีกตัวออกจากเรือนไปรักษาศีล เป็นต้น “ปรมัตถบารมี” เป็นการปฏิบัติ เมื่อปลีกตัวออกจากเรือนแล้วต้องบำเพ็ญเพียรทางจิต หรือที่เรียกว่า ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนได้บรรลุนิพพาน จึงเรียกได้ว่าเป็นขั้นปรมัตถบารมี ดังสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงนิพนธ์ถึงการบำเพ็ญบารมีในชาดกไว้ว่า เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ คือบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐ สัจจะบารมีย่อมมีในภพที่พระโพธิสัตว์เป็น เป็นสวัณชาติ และมีพระราชเป็นพญาปลาอยู่ในน้ำ อุปบารมีย่อมมีในภพที่พระโพธิสัตว์เป็น วิธูรบัณฑิต สุปารบัณฑิตผู้เป็นปราชญ์นั่งเรือให้เข้าไปด้วยความสัจ เป็นอุกฤษฏ์ที่ปายณะ ถอนพิษได้ด้วยคำสัจ เป็นพญาวานรช้างกระแสน้ำคงคาได้ด้วยความสัจปรมัตถบารมี ย่อมมีในภพที่พระโพธิสัตว์เป็นพระราชานามว่าสุตโสม รักษาสัจจะอัน สูงสุดชาดก ย่อมมีความหมาย ๓ อย่าง คือ (๑) เรื่องราวอดีตชาติของพระพุทธเจ้า (๒) คำสอนของพระพุทธเจ้าวิธีหนึ่งในจำนวน ๕ อย่างที่เรียกว่า “นวัคคัตถุศาสน์” (๓) คัมภีร์ เล่มหนึ่งในจำนวน ๑๕ เล่ม ของคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกขุททกนิกาย อีกนัยหนึ่ง ชาดกในปัจจุบันมีการนำมาเผยแพร่เนื่องจากให้ความสนุกสนาน เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจและศึกษาได้ทุกเพศทุกวัย ชาดก ถือว่าเป็นหนึ่งในคำสอนถูกจัดไว้ในส่วนของพระไตรปิฎก ในขุททกนิกายชาดกมีจำนวนถึง ๕๕๐ เรื่อง ชาดกในพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) นิบาตชาดก คือ ชาดกในพระไตรปิฎก อรรถกถาชาดก และฎีกาชาดก (๒) ปัญญาสาชาดก คือ ชาดกนอกนิบาต (๓) ชาดกมาลา

**๕.๑.๒ วิธีการบำเพ็ญขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาดก** พบว่า การบำเพ็ญบารมีในส่วนของขันติบารมี ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ ตามความหมายทั่วไปของคำว่าขันติบารมี หมายถึง ผลที่ได้รับเป็นอย่างยิ่ง หรือ ยิ่งมุ่งถึงทางไป หมายความว่าดำเนินไปในทางดียิ่งขึ้นโดยลำดับ จึงเป็นการสร้างความดีของพระพุทธเจ้าเมื่อยังไม่ได้ตรัสรู้ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาโดยลำดับจนในที่สุดได้บำเพ็ญพระบารมีอย่างสูงสุด ก็ได้บรรลุปรมัตถประโยชน์“คือประโยชน์อย่างยิ่ง” “ขันติบารมี คือ ความอดทนที่จะทำให้ตนสมปรารถนา ซึ่งนอกจากมีความอดทนแล้วจะต้องรู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาประกอบกันไปด้วยผลของการให้ทาน คือ ทำให้เกิดความสุขทางใจ เป็นต้น กำหนดด้วยความเป็นผู้ฉลาดในอุบายคือ “พระโพธิสัตว์ผู้สูงกว่าสัตว์ทั่วไปด้วยคุณวิเศษมีทานและศีลเป็นต้น บำเพ็ญความเป็นหรือการกระทำของพระโพธิสัตว์ เป็นการบำเพ็ญให้ทานเป็นเบื้องต้น และกระทำสิ่งที่ตั้งใจด้วยความอดทนที่จะสามารถใช้สติปัญญาในการต่อสู้ ไม่ท้อแท้ และก้าวไปข้างหน้าด้วยความเข้มแข็ง ก็ได้ชื่อว่า เป็นการบำเพ็ญขันติบารมี”

### ๕.๑.๓ วิธีการประยุกต์ใช้ขันติবারมีของพระโพธิสัตว์ในชาดกเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

พบว่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบันมีการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยมูลเหตุจากโลภะ โทสะ โมหะ อันส่งผลให้ผู้กระทำได้รับโทษ ทั้งทางกฎหมาย และทางจิตใจ ส่วนผู้ถูกกระทำย่อมเกิดความสูญเสีย กลาย เป็นความวุ่นวายสับสนในสังคม จากกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น ถ้าบุคคลปล่อยใจไปตามกระแสดังกล่าวย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ได้ง่าย ซึ่งแนวทางการฝืนกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะที่ผ่านเข้ามาในชีวิตเพื่อเว้นการกระทำล่วงละเมิด ด้วยการนำขันติที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั่น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงสกัดกั้นมิให้ประพฤติก่อล่วงละเมิดข้อศีล ด้วยการอดทน อดกลั่นระงับความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ แต่ละข้อ

การประยุกต์ใช้ขันติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องราวของสังคมไทยที่ได้รู้จัก นำเอาขันติบาร์มีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาครั้งเมื่อพระพุทธองค์ทรงดำรงสมณเพศเป็นพระโพธิสัตว์และทรงรักษาซึ่งขันติบาร์มีตลอด เพื่อปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต สังคมไทยเป็นสังคมพระพุทธศาสนา และมีการรักษาศีล ๕ สำหรับฆราวาส (ปุถุชน) ซึ่งต้องอาศัยความอดทนในการรักษาศีลจึงจะสามารถระงับยับยั้งซึ่งใจมิให้กระทำผิดต่อศีลทั้ง ๕ ข้อ และนอกจากนี้ยังรวมไปถึงด้านการศึกษาที่จะต้องมีความอดทน อดกลั่นในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้เรียนจบ ส่วนเรื่องการทำงานก็เช่นเดียวกันต้องใช้ความอดทนในหน้าที่ เพื่อร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เมื่อสามารถกระทำได้อย่างนี้แล้วก็จะได้รับประโยชน์ของขันติ ๖ ประการด้วยกัน คือ (๑) ทำให้เป็นคนหนักแน่น ไม่อ่อนแอ ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญชีวิตทุกชนิดได้ (๒) ทำให้บุคคลมีมารยาทที่ดีงาม ไม่วุ่นวาย มักโกรธ (๓) ความอดทนช่วยพัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต เป็นคนมีเสน่ห์น่ารัก (๔) ความอดทนเป็นบ่อเกิดของศีล สมาธิ และปัญญา (๕) ความอดทนเป็นเครื่องมือตัดต้นเหตุของความชั่วหลายทั้งหลาย และ (๖) ความอดทนช่วยให้บุคคลประพฤติพรหมจรรย์บรรลุนิพพานได้รวดเร็ว สมดังเรื่องจันทกุมารที่บำเพ็ญขันติบาร์มีจนได้สำเร็จความปรารถนา เมื่อมีการพัฒนาในด้านศีลแล้วจะต้องมีการพัฒนาในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การประกอบอาชีพด้วย เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปตามการบำเพ็ญขันติบาร์มีธรรมเป็นไปอย่างสมบูรณ์และนำหลักขันติมาประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันจนกว่าจะถึงพระนิพพาน

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

### ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษามาทั้งหมดในเรื่องการศึกษาขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาดกของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่ามียุทธวิธีที่เราจะสามารถนำแนวคิดเรื่องขันติบารมีนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ทางปฏิบัติในสังคมไทยได้ เนื่องจากคนในสังคมไทยปัจจุบันนี้ยังขาดนำเรื่องขันติบารมีไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมในฐานะที่เป็นสังคม จึงทำให้สังคมเกิดปัญหาอาชญากรรมและปัญหาวุ่นวายต่างๆ ดังนั้นงานวิจัยนี้จะช่วยให้ผู้คนที่หลากหลายมีความอดทนมากขึ้น และหันมาบำเพ็ญขันติบารมีกันมากขึ้นด้วย

### ๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบขันติบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับขันติบารมีในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

(๒) ควรศึกษาขันติบารมีในพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบบารมีในพระพุทธศาสนาปัจจุบัน ในเชิงวิเคราะห์

(๓) ควรศึกษาเรื่องขันติบารมีในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ให้ครอบคลุมในทุกๆ ด้านรวมทั้งบารมีอื่นๆ ด้วย

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย :

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๕.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

#### (๑) หนังสือ :

โกเมท เพื่อกุสุมบรรณ. การศึกษาการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูในวิทยาลัยครู. วิทยานิพนธ์ ค.ม

(อุดมศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จันทร์ดี ถนอมคล้าย. การพัฒนาวินัยในตนเองด้านความอดทนของเด็กก่อนประถมศึกษาที่มี

สติปัญญาแตกต่างกันด้วยวิธีการเล่นที่ประกอบหุ่นมือโดยมีการใช้คำถามก่อน

ระหว่างและหลังเล่น. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).

กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, ๒๕๓๕.

จำรูญ ยาสมุทร. ตามรอยพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทศบารมี. เชียงใหม่ : บริษัท กลางเวียงการพิมพ์,

๒๕๔๖.

\_\_\_\_\_. พุทธประวัติ : ประสูติ ตรัสรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ทะเล ลามะ. เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ. แปลโดย ธรา รินสานต์. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. ผู้กระแสกระบวนทัศน์ใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์ดี,

๒๕๓๕.

นวลศิริ เปาโรหิตย์. นักเรียนนักเลง : ปัญหาที่ทำให้นักการศึกษาปัจจุบัน. วารสารวิชาการ,

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒.

นิตดา หงษ์วิวัฒน์. **ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนัง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดด  
เพื่อเด็ก, ๒๕๔๘.

ปิ่น มุกขนันต์. **ประมวลศัพท์ศาสนาสำหรับนักศึกษาและประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์  
รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๕.

พ. สถิตวรรณ (พิจิตร จิตตวน โณ). **อุปกิเลส ๑๖ สนิมในใจ เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร  
บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐.

พงษ์จันทร์ คล้ายสุวรรณ. **วรรณคดีและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมสาส์น,  
๒๕๒๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **จาริกบุญจาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สวย,  
๒๕๔๖.

\_\_\_\_\_. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

\_\_\_\_\_. **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา  
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

\_\_\_\_\_. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

\_\_\_\_\_. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **มลล ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา  
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร). **ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : สารมวชน,  
ม.ป.ป.,

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปัจจุบันสำคัญที่สุด**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘.

พระพนารถ ปภาโส. **ปัญญาบารมี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๔.

พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรค เล่ม ๓**. แปลโดย พระเมธีกิตติโยคิน (พิน กิตติปาโล). และชนิด  
อยู่โพธิ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

..... . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธา  
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๑.

..... . พจนานุกรมพุทธศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,  
๒๕๓๓).

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). กรรมที่ปณี เล่ม ๒. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย,  
๒๕๔๔).

พระราชันท์มุนี (ภิกขุ ปัญญันทะ). คำสอนผู้บวชใหม่ อบรมพระนวกะ. พิมพ์ครั้งที่ ๔.  
กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. ชุมนุมเรื่องพระลอ. บทละครเรื่องพระลอ,  
กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก. มีขันติ คือ ให้พรแก่ตัวเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ  
มายาโคตมี, ๒๕๔๙.

พระสิริมังคลาจารย์. มงคลดัตถิณี (ทศโย ภาโค). พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พุทธทาส ภิกขุ. การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๑๗.

พจนันท์ ศรีธรา. พระเจ้าสิบชาติ (ทศชาติ). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ,  
๒๕๓๐.

พัฒน์ เฟื่องผลา. การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก. กรุงเทพมหานคร :  
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

พันตรีประยูทธ หลงสมบุญ. พจนานุกรมมคธ - ไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร, ๒๕๔๖.

ภิญโญ ทัศนะพยัคฆ์. พระโพธิสัตว์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :  
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๖.  
กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์,  
๒๕๑๓.

รุจิร ภู่อาระ. การเขียนแผนการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตยาลัย, ๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลดัตถิณี แปล เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ยูเนสโก และกระทรวงศึกษาธิการ. **จันดิธรรม : ประตูลู่สันติภาพ**. ศูนย์พัฒนาหนังสือ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

วิทยา นาควัชระ. **วิธีเลี้ยงลูกให้เก่ง ดีและมีสุข (IQ EQ MQ AQ)**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ Goodbook : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ธรรมานุกรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ทศบารมี ทศพิชราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท**.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รวมสามัคคี, ๒๕๓๓.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์, อ่างใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ชีวิตและผลงานพระธรรมปิฎก**

(ป.อ. ปยุตฺโต) และนันททัศนะของนักวิชาการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สุเชาว์ พลอยชุม. **ธรรมานุกรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. “พระบรมราชาบาทเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.”

วารสารวิชาการ, ๒๕๔๒.

## (๒) วิทยานิพนธ์ :

ประจักษ์ อัสววิรุฬหการ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์

มหายาน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ประโยชน์ สังกสิน. “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า : ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดในพระพุทธศาสนา

เถรวาทและมหายาน”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

พระครูปลัดสมชาย จิตตคุตฺโต (โถมจันทร์). “การศึกษาการบำเพ็ญสัจจบารมีของวิธูปัณจิต”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๕๒.

- พระณรงค์ฤทธิ์ ฐมมรภิโต (สุขอ้น). “ศึกษาหลักการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ใน  
พระพุทธศาสนามหายาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัย  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาบุญทัน อานนโท (พาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะ  
ทานบารมี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย  
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาประกิต ประทุมรัตน์. “ศึกษาวิเคราะห์หลักฐานการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของ  
พระสมณโคตมพุทธเจ้า : ศึกษาเฉพาะกรณีการแสวงหาที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎก  
และสุตตันตปิฎก”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.
- พระมหาเกษม ชินวิโส. “ทัศนะของนักศึกษสถาบันราชภัฏอุบลราชธานีที่มีต่อพระภิกษุและ  
พระพุทธศาสนายุคโลกาภิวัตน์”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต  
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระมหาสงกรานต์ ฐมมธโร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องเมตตาในพระไตรปิฎก”.  
วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏ  
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).
- พัฒน์ เฟื่องผลา. “การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก”. รายงานการ  
วิจัย. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.
- ไพลิน องค์สุพรรณ. “การศึกษาวิเคราะห์การสร้างบารมีของพระนางพิมพา”. วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช-  
วิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระกาญจนพงศ์ สุวณฺณวิโส. “ลักษณะขันติของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก”. วิทยานิพนธ์  
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาขันทอง วชิรบุญโญ. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์  
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- พระมหาจุลลัม ชูเลื่อน. “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์  
ในทศชาติชาดก”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.
- พระมหานันต์ กตสาโร (ทิมnim). “การศึกษาวิเคราะห์อริยฐานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.  
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระสมร กุสโล(พรมศรี). “ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัยสี่ในพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์  
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,  
๒๕๔๘.

มารศรี กลางประพันธ์. “การพัฒนาคุณธรรมด้านความอดทน (ขันติ) ของนักศึกษาระดับ  
ปริญญาตรี”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย  
ศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๕.

เรณู ศรีภาค. “การวิเคราะห์บารมีในพุทธศาสนาเถรวาท”. รายงานการศึกษาปริญญาศิลปศาสตร  
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี. “ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.  
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์  
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

ศรินวล ศรีจินดาภรณ์. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความหลุดพ้นตามทรรศนะพระพุทธศาสนา  
นิกายเถรวาทและนิกายเซ็น”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต  
วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

## ประวัติผู้วิจัย

|                  |                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ชื่อ             | : พระมหาธีระ ขนฺติธโร (รอดประพัฒน์)                                                                                                                                                                                                                        |
| วัน/เดือน/ปีเกิด | : วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔                                                                                                                                                                                                                            |
| ภูมิลำเนา        | : ๒๓ หมู่ ๑๐ บ้านมะดัน ตำบลท่าช้าง<br>อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา                                                                                                                                                                               |
| การศึกษา         | : พุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ รุ่นที่ ๕๕<br>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย<br>วิทยาเขตนครราชสีมา<br>: นักรธรรมเอก สำนักเรียนวัดโพธิ์ทองเจริญ<br>อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา<br>ป.ธ. ๓ สำนักเรียนวัดโพธิ์ อำเภอเมือง<br>จังหวัดนครราชสีมา |
| ตำแหน่งหน้าที่   | : ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน                                                                                                                                                                                                                               |
| สถานที่ทำงาน     | : วัดโพธิ์ทองเจริญ ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ<br>จังหวัดนครราชสีมา                                                                                                                                                                                   |